

Nr 101

Av herr Arvidson, *angående livstidsgager åt förtjänta utövare av konstnärliga yrken.*

Bland yrkesarbetarna intar utövarna av konstnärliga yrken en särställning. De saknar anställning och kan alltså inte betraktas som löntagare. De är heller inte egna företagare, har ingen egen firma. De hänger i luften. De är mer än andra yrkesutövare beroende av svängningarna i fråga om smak och uppskattning och av variationerna i fråga om inspiration och skaparkraft.

De skönlitterära författarna kan tjäna som exempel härpå. Deras inkomster är beroende av en rad osäkra faktorer. De flesta yrkesutövare kan, då de trycks av tidsförhållandena eller av personliga problem, återfalla på sin arbetsrutin. Författaren är beroende av sin inspiration och arbetslust — rutinen räcker inte vid det konstnärliga arbetet. Författaren är vidare beroende av bokförlagets alltid subjektiva bedömning av manuskriptens konstnärliga värde och av en eventuell boks säljbarhet. Författaren är till sist beroende av recensenternas omdömen och den bokläsande allmänhetens reaktioner. Han har inga garantier för att ett verk, det må vara aldrig så konstnärligt eller betydelsefullt, kommer att ge några som helst inkomster. Vad här sagts gäller även om de allra största författarna. — Om många för vårt andliga liv och för kulturutvecklingen betydelsefulla författare gäller dessutom, att deras böcker av olika skäl är »svårsålda», vilket kan sammanhånga med exklusiviteten i författarskapet eller en experimenterande formgivning, som har större betydelse för framtiden än för nuet.

I samma osäkra läge befinner sig tonsättarna och den bildande konstens företrädare, t. ex. målare och skulptörer.

Det behöver inte särskilt framhållas, att dessa grupper av konstnärliga yrkesutövare har stor betydelse för vår kultur och vårt andliga liv, att deras insatser är omistliga. Däremot behöver det kanske understrykas, att också dessa yrkesutövare har behov av *trygghet* i sin yrkesutövning. Föreställningen, att konstnärlig verksamhet bäst utövas i bohemmiljö och under osäkra förhållanden, är vanlig men torde kunna hänvisas till verklighetsförfalskningens område.

Problemet, hur en sådan trygghet skall skapas, är i och för sig svårlöst. Om all verksamhet av här angivet slag gäller, att många känner sig kallade men att få är utvalda. Det kan därför aldrig komma i fråga att erbjuda var och en som försöker sig på författarskap eller annan konstutövning ekonomiska garantier för framtiden. En urvalsprocess måste här äga rum.

Denna urvalsprocess försiggår för närvarande i den fria marknadens former. Konstnärliga yrkesutövare, som vinner kritikens gunst och allmänhetens bevägenhet, kan för en tid räkna med tillräckliga inkomster men har ingen säkerhet för framtiden. De kan inte känna sig säkra på att få fortsätta sitt konstnärliga arbete. Om andra gäller, att de trots betydande konstnärliga insatser aldrig får de ekonomiska möjligheterna att ägna sig åt sitt egentliga kall. Här sker alltså en utrensning som inte kan kallas rationell. Sannolikt kan problemet om de konstnärliga yrkesutövarnas ekonomiska trygghet inte lösas genom åtgärder på den fria marknaden.

I Sverige har statsmakterna hittills försummat att medverka till skapandet av ekonomisk trygghet åt kvalificerade utövare av konstnärliga yrken. I begränsad utsträckning anslår staten medel till *stipendier* åt sådana yrkesutövare. Viktigast är det anslag på 100 000 kronor, som används till »stipendier åt författare av hög litterär förtjänst». Men ett stipendium är en engångsföreteelse och kan inte skapa trygghet för framtiden.

Av större betydelse är de medel som ställs till Sveriges författarfonds förfogande för pensioner, stipendier, premier och understöd åt litterära yrkesutövare. Dessa medel är emellertid ingen »gåva» från staten utan en del av författarnas ersättning för utlålandet av deras böcker genom de offentliga biblioteken. Denna del av ersättningen har författarna själva avstått ifrån för att understödja behövande kolleger. I blygsam omfattning utgår av dessa medel pensioner till äldre behövande författare.

Stipendiemöjligheter har också skapats genom privata initiativ. Bokförlag, tidningar och korporationer har i viss utsträckning bildat stipendiefonder eller ställer årligen medel till förfogande för författarstipendier. Betydelsefullast är i detta avseende den verksamhet som utövas av Boklotteriet.

Uppskattningsvis utgår till författare årligen 700 000 å 800 000 kronor i form av pensioner, stipendier, premier och understöd från staten och enskilda. Det kan synas vara ett betydande belopp. De svenska författarföreningarna har emellertid tillsammans närmare tusentalet medlemmar. Skulle beloppet fördelas lika på dessa medlemmar, dvs. på de »erkända» författarna, skulle dessa inte ens erhålla 1 000 kronor vardera.

I fråga om stipendier är tonsättarna, målarna och skulptörerna emellertid ännu mycket sämre ställda än författarna.

Såsom redan framhållits är stipendieinkomsterna osäkra. Ingen utövare av konstnärliga yrken kan kalkylera med säkra stipendieinkomster för framtiden. Säkra är endast pensionerna. Blott ett fåtal författare, tonsättare och konstnärer kommer emellertid i åtnjutande av pension. Om författarna gäller, att enstaka sådana åtnjuter blygsamma pensioner från sina bokförlag eller från korporationer, t. ex. Svenska akademien och Sveriges författareförening; om de pensioner som utgår genom författarfonden har redan talats. Pensionerna erbjuder emellertid trygghet endast för ålderdomen, inte för yrkesutövningen under den produktiva delen av livstiden.

Den enda möjliga lösningen av de konstnärliga yrkesutövarnas trygghetsproblem är att samhället ställer livstidsgager till förfogande för sådana konstnärliga yrkesutövare som dokumenterat sin begåvning och kan beräknas fortsätta sin konstnärliga verksamhet. Dessa gager kan aldrig bli så stora, att yrkesutövaren kan frestas avstå från att söka skaffa sig inkomster genom sin konstnärliga verksamhet. De bör å andra sidan uppgå till sådana belopp att de skänker den trygghet som en konstnärlig yrkesutövare behöver för att helt kunna ägna sig åt sin konstnärliga livsuppgift. Ett rimligt belopp synes 10 000 kronor per år utgöra.

I våra nordiska grannländer har man genom statliga livstidsgager av detta slag givit litteratur och konst det stöd som är erforderligt för att garantera goda arbetsförhållanden åt utövarna av de konstnärliga yrkena.

I *Danmark* utgår »hederslöner» på livstid till författare, tonsättare, målare, bildhuggare och arkitekter. Innevarande budgetår är det samlade beloppet för dessa löner 498 600 danska kronor. Till skönlitterära författare utgår för närvarande 50 hederslöner på 5 400 kronor vardera samt dessutom 21 hederslöner på lägre belopp. Hederslönerna utdelas av undervisningsdepartementet. I fråga om författarlönerna finns ett särskilt författarstipendieutskott som samråder med Dansk forfatterforening.

I *Island* utgår enligt budgetförslaget för 1959 ett samlat belopp av 1 260 000 isländska kronor till konstnärs- och författarlöner. De konstnärliga yrkesutövare, som ifrågakommer för sådan lön, är författare, konstnärer och tonsättare. Vad författarna beträffar sker en kvalitativ indelning i fem grupper. Det högsta årliga beloppet är för närvarande 33 220 kronor, som utgår till Gunnar Gunnarsson och Halldór Kilian Laxness. Sammanlagt är det 58 författare som åtnjuter lön av detta slag. Beslut om tilldelning av sådan lön grundas på förslag från en särskild kommitté, i vilken ingår representanter för staten och för de konstnärliga yrkesutövarnas organisationer.

I *Norge* åtnjuter 70 å 80 konstnärliga yrkesutövare »statens konstnärs-lön». Denna uppgår till 9 000 norska kronor per år och är skattefri. Också denna lön utgår på livstid. Avlider innehavare av sådan lön, får hans änka hälften av lönen i pension. Konstnärslönen, som har karaktären av »äreslön», tillerkänns inte blott författare, tonsättare, målare och skulptörer utan också utövande musiker, skådespelare, arkitekter m. fl. Antalet författare med konstnärslön är för närvarande 21. Lönen utdelas av stortinget efter hemställan från regeringen och dennas sakkunniga instans, vilken har att rådfråga Norges konstnärsråd. När det gäller författare, rådfrågar konstnärsrådet i sin tur Den norske forfatterforenings litterära råd.

De belopp, som i *Finland* anslås till understöd åt konstnärliga yrkesutövare, synes endast i undantagsfall ha karaktären av livstidslöner.

Det förtjänar anmärkas, att i Danmark, Island och Norge vid sidan av

konstnärslönerna utgår statliga stipendier i rikligare utsträckning än i Sverige.

Det framgår av den här lämnade översikten, att man i tre av våra nordiska grannländer funnit det riktigt, att staten genom livstidsgager skapar trygghet i yrkesutövandet åt författare, konstnärer, tonsättare m. fl. av utmärkt förtjänst. Det synes angeläget att utreda, i vilken mån motsvarande behov gör sig gällande också i Sverige.

En utredning av dessa frågor bör bygga på en kartläggning av de konstnärliga yrkesutövarnas inkomstförhållanden och utmynna i förslag beträffande antalet och storleken av de livstidsgager, som bör tillerkännas framstående utövare av de konstnärliga yrkena. Utredningen bör vidare ta ställning till huruvida andra yrkesutövare än författare, tonsättare, målare och skulptörer bör ifrågakomma för gager; tänkbara grupper är översättare, regissörer, skådespelare, danskonstnärer, arkitekter m. fl. Utredningen bör även klargöra, under vilka former innehavare av dessa gager skall utses.

Med hänvisning till ovanstående får jag härmed hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville föreslå till-
sättandet av en utredning rörande livstidsgager åt förtjänta
utövare av konstnärliga yrken.

Stockholm den 26 januari 1959

Stellan Arvidson